

АХМАТ СОЗАЕВ

Кыял

НАЗМУЛА КИТАБЫ

Кыял, балам!
Сени бая баатырага акын
Хиуларын, кыял бередиле
да манга, алаб таарат тура-
ма, алманга кырап, кыял бередиле
саклап, кыял мени санап.
Сенден келген жарыкка
кыяла, кыял келген таяк кыял
атаңдан бу дундун, мени
саклапчы. Бу санга кыял
жар, анда акын!
Кыял бая кел, кыял кел!

«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК. 1987

Ахмат Созаев, белгили малкъарлы поэт. Къабарт Малкъарны Ленинчи комсомолуну саугъасыны лауреаты, ана тилинде, орус тилде да чыкъгъан бир талай ктапны авторуду.

Ол санда «Кырдык ауазла», «Кюн ауанала», «Ансуу» деген жыйымдыкъланы эсгерирге боллукъду.

А. Созаевни назмулары бизни кыралда дагъыд сёз ююн, украин, гюржю, литва, кыргыз, къаза таджик тиллерине кёчюрюлюп да басмаланнгандыла.

«Къолла» деген китабына поэтни арт жыллада жазылгъан лирикалы назмулары киргендиле.

* * *

Кюн — шауданды, ёмюрлюк
шаудан,

Аны бюгюн да ичди
Дуниям.

Кюн — жырды, ёлюмсюз жыр,
Аны бюгюн да жырлады
Дуниям.

КЪЫЙЫНДЫ

Къыйынды акъ тилекге
Ныхытлы жолда баргъан.
Къыйынды жаш терекге
Чапыракъла чыгъаргъан.

Къыйынды къара
Жютю къаманы тыйгъан.
Къыйынды хузум сыннга
Тауушеуз жиялп тургъан.

Къыйынды кечеге да,
Жангы кюнню къозласа.
Къыйынды кечиуге да,
Кюйсюз черек
къозгъалса.

Қыйынды сур аламға
Қырдыкчыкыға
ышарған.

Бек кыйын а — адамгъа
Дайым Адамлай баргъан.

ЧЫПЧЫКЪ БАЛАНЫ ТАРЫГЪЫУУ

Бир кюн ташжюрек
жашчыкъ
Биз жашагъан терекни
Кесип, уруп сындырды,
Сынсырта тегерекни.

Бизни юйчюгюбюз а,
Ууалып, тюшдю жерге,
Жылы уячыгъыбыз
Чачылып кетди желде.

Сора ол жашчыкъ мени,
Кёргюзте жууукъ-тенгнге,
Алып барды да, салды
Бир къарангы четеннге.

Анам а, жиляй-жиляй,
Кёп кюнлени, айлары,
Кюйдюре къанатларын,
Мени излеп айланды...

(Къанатлары ачыудан
Болдула чал окъуна.
Аны мудах учханы
Бийик кёкде окъула.)

АТА ЖУРТ БЛА АНА ТИЛ

Ата журту адамны
Намысыды, жырыды.
Ана тилни хар сёзю
Хар заманда жылыды.

Ата журт жүрегингде
Болсун, аны иги бил.
Къууанчда, бушууда да
Таматабыз — ана тил.

КЪЫРАЛЫМ — АТА ЮИЮМ

Мен ата юиюмю суратын
Ишлерге кюрешдим.
Бошагъанымда уа — ол
Туугъан элими
Сураты болуп чыкъды.

Туугъан элими суратын
Ишлерге кюрешдим.
Бошагъанымда уа — ол
Малкъарымы
Сураты болуп чыкъды.

Малкъарны суратын
Ишлерге кюрешдим.
Бошагъанымда уа — ол
Уллу къыралымы
Сураты болуп чыкъды.

АДАМ УРЛУКЪ СЕБЕДИ

Танг аллында бараза
Айтады жангы жырын.
Кёк а тазады, таза,
Жер а жылыды, жылы.

Адам а — урлукъ себе,
Жер а — чирчикден кёбе,
Хар мирзеу бюртюк
кюнден
Чартлагъанча кёрюне...

Алай себеди адам,
Уллу жерге ышанып.
(Айтыучусуча атам,
Жангырады жер шары.)

Сыртына тузу чыгып,
Кёолунда бюртюк
чагып,
Адам себеди урлукъ,
Кимди да андан уллу!

ТАНГ — ТЕШИКЛИ КЪАЛАЧ

Уян да, тангнга,
Тангнга бир къара.
Бергенча ананг
Тешикли къалач,

Къууанырса алай,
Сабийликдеча,
Тюбесенг тангнга,
Эшикни ача.

Танг а сюеди
Санга келирге,
Жарыкъ хапарча,
Юйге кирирге.

— Жууукъ бол!— дейик
Акъ къашлы тангнга,
Игилик тилей,
Барырбыз анга.

Къарадым да, танг
Табийгъат берген
Тешикли къалач
Сундум бу жерде.

ТИЛЕК

Кюн учуп чыкъды
Тауну артындан.
Биз кьаргъанайыкъ
Жерни атындан.

Жарыкъ жырланы
Энтда эштейик.
«Дуния игиди,
«Бушуу жокъ!» — дейик.

Кюн — тор атыбыз,
Чартлап минейик.
«Жашау — насыпды,
Палах жокъ!» — дейик.

Тилейик Къызыл
Байракъгъа саулукъ.
Арымай, алгъа
Баргъаннга — саулукъ.

Ата-анагъа
Саулукъ тилейик.
«Сабий ышарса —
Уруш жокъ!» — дейик.

Той бара тургъан
Юйге кирейик.
«Жерибиз барда,
Биз кючлю!» — дейик.

* * *

Къанат кьагъып кетедиле,
Кетедиле ыйыкъла.
Сур заманны сур желинде
Агъаралла мыйыкъла.

Юркюп баргъан жылкы киби,
Озадыла жылларым.
Кюн сайын кысха бола
Барадыла жолларым.

Менден къачып ётедиле,
Ётедиле ыйыкъла.
... Къайнагъан тенгизледе уа
Батадыла къайыкъла.

ЖАШАУ — КЮРЕШДИ

Жолунгу къарын кесинг кюре,
Кесинг барыргъа керексе алгъа.
Жашау — кюреш, харкюннго кюреш.
Жюгюнго да кесинг элт жолда.

Жашау — кюрешди, уллу кюреш,
Кюрешди акъ тангны атыуу.
Бек тойгъан а жашайды кюле,
Билмейин кюрешни татыуун.

Кюнюнго кесинг ишле, кесинг —
Кёрсюнле кюрешни жарыгъын.
Сени кюнунг кюрешде келсин,
Жашама биреуге жалынып.

ИШЛЕЙМЕ

Ишлейме да, жарыкъ
Кюн болуп чыгъама,
Сёзлерим — атларым,
Жолумда чабама.

Чабама, халкъыма
Жетерге керекме.
Игилик бере, мен
Хар юйге кирликме.

Барлыкъма, бушууну
Аз этер ючюннге,
Шауданкёз тилими
Кюч кьоша кючюне,

Озарма, жылыта
Хар тыпыр ташымы,
Билеклик да эте
Таууму жашына.

АНАМ — ЖАРЫҚЪ ТАУУМ

Мен бир бош жерде
Алай жангылдым...
Кесим терс болуп,
Къаты жыгылдым.

Болупму къалдым
Ёрге турмазча,
Бек къаялагъа
Ёрлеялмазча,

Чалбаш таулагъа
Къараялмазча,
Акъ сёзден хуна
Къалаялмазча?

Ишимде манга
Терс къарайдыла,
Кёзлери бла
Мени ашайдыла.

Чыкъдым да кетдим,
Юйге тебретим.
Анда сабырлыкъ
Табылыр дедим.

Ахшам шахарда
Келеме жангыз.
Жилямукъ тамычы
Болгъанды жулдуз.

Гюрюлдей тургъан
Кенг орам — мыдых.
Халкъ а кёрюндю
Бюгюн бир мудах.

Уллу майданла
Гитчечик болуп...
Бичакъ аузуча,
Жютюдю жолум.

Юйюме келдим,
Сагъышла ауур.
Мудахлыгъымдан
Башым да ауруй...

Алай жетдим да,
Юйюме кирдим,—
Анам харипни
Суратын кёрдюм.

Кёргенимлейин,
Анам суратдан
Къарады манга —
Манга атды танг.

Кёргенимлейин,
Кюнча ачыла,
Анам къарады,—
Кете ачыула.

Къарады алай,
Таза болдум мен,
Уллу кюч ала
Ана кючюнден.

Энди жангыдан
Жолгъа чыгъама.
Къыйынлыкъланы
Барын жыгъарма.

Сауса сен, анам,
Сауладан да сау,
Манга кюч берип
Тургъан жарыкъ тау.

АНАМЫ ЧАКЪЫРЫП КЕЛИГИЗ

Бийик Терскъолда ауруп жатама мен,
Тауларым! Манга кюч беригиз.
Аурууну оту урады бетиме,
Анамы чакъырып келигиз.

Къушларым! Ауруу бла кюрешеме,
Сиз манга болушлукъ этигиз,
Мен узакъда ауазын эшитеме,
Анамы чакъырып келигиз.

Азаудан Минги тау таба барыучу
Булутла, сиз бери энигиз.
Жашына кимден да уста багъыучу
Анамы чакъырып келигиз.

АДАМ ДУНИЯДАН КЕТСЕ

Адам дуниядан кетсе,
Алашаракъ болады тау да.
Адам дуниядан кетсе,
Бар нюрюн тас этеди танг да.

Адам дуниядан кетсе,
Таркъаяды уллу черек да.
Адам дуниядан кетсе,
Қъартайып къалады терек да.

Адам дуниядан кетсе,
Хар инсан да болады жарлы.
Адам дуниядан кетсе,
Болады дуння жаралы.

УРУШДАН ҚЪАЙТХАННЫ СЕЗЛЕРИ

Жер да жаниган урушдан
Бутсуз болуп къайтды ол.
Эллилери жыйылган
Жерде былай айтды ол:

— Насыбыбыз ёлмеди —
Отубуз ёчюлмеди.
Кишилигибиз — бийик,
Душман бизге кюлмеди.

— Халкълай къалдыкъ!— деди да,
Қъарады, жарыкъ солуй...
Жашчыгъы уа келди да,
Сюелди, буту болуп.

ОРАМДА

Чыракъла жанадыла
Бу туманлы орамда.
Къайры эсе да ашыгып
Барышалла адамла.

Бир-бирге жарыкъ хапар
Айтадыла чыракъла.
Ышарадыла ала,
Хар ётгенни къучакълай.

Жанадыла чыракъла,
Игилик излегенлей,
Адамлагъа: «Жолугъуз
Ахшы болсун!» — дегенлей.

Адамла уа бир-бирге,
Ышанган да этмейин,
Сёлешген да этмейин,
Ышаргъан да этмейин,

Ашыгышып баралла.
(Уллу черекди — барыу.)
Бу толкъунлу орамда
Жетишмейди ышарыу.

АТЫМ ЧАБАДЫ

Атым алай чабады,
Желге орайда айтдыра,
Къаяладан элия
Сыныкъларын атдыра.

Алай чабады атым,
Жерим бютюн да —
жарыкъ.
Жаратылыш чабыуну
Айта турады жырын.

Ёсер дейме хар инсан,
Ма бу чабыуну кёрсе.
Къайгыыланы унутуп,
Алай барама кесим.

Шукур! Атны чабыуу
Жангылайын турады.
Адам андан кюч ала
Жашайды — ол туурады.

Чалбаш таулагъа, бери,
Палах боран ётмезча,
Чабады мени атым,
Кесин да окъ жетмезча.

Билалмайма, ат былай
Чапхан сыйлы аламда

Бир бирлерине хыны
Нек этелле адамла?

Болса да, ийнанама,
Чаба эсе ат былай,
Юзюлмей барыр жашау,
Бушууну кѳууанч хорлай.

ТАҢ ЖЕРИБИЗГЕ АЙТХАН СЕЗЮМ

I

Анады, дейдиле,
туугъан жер.
Огъурлу, акъылман
анады.

Мында мени
кѳучакълайды жел,
Эрттенлик да ышара
жанады.

Сенсиз жокъ не ата,
не ана,
Танг атмай, кѳуру да
кюн кѳанай...
Билеме, сенсиз жокъ
тилибиз,
Думп болады кѳууанч
кюнлюбюз.

Адамын тас этген кѳп
заман
Жиляйды — сынадым
аны мен.
Туугъан жерин тас
этген адам
Жиляуда ётдюрюр
ёмюрюн.

Жазыуунг тарлада
 окъула,
Кюн ышарыугъа
 жетесе сен.
Ташчыгъынг ачыса
 окъуна,
Жулдузунг сынсыгъан
 жерсе сен.

Жаннган окъдан
Сени сакълай,
Жанып кетген,
Жанын берген —
Уллу насып —
 жашларынга,
Уллу насып —
 къушларынга.

II

Къан ыз къоя келди
 эсе да,
Жарыкъ тангда
 чакъгъан жерим,
Не кыйынлыкъ кёрдо
 эсе да,
Хорланмагъанлай
 чыкъгъан жерим.

Къарт жугъутур
 мюйюзлери
Эки бёлюп булутланы,
Тейри кыйлыч
 керилгени —
Ышаралла умутларынг.

Тереклеринг — кёк
 жырларынг,
Черекле — къан
 тамырларынг.
Тейри кыйлыч
 чучхурларынг —
Айбат бетли хур
 кыйзларынг.

Сени кёгюнго
 чууакълыгъы
Къанат кереди
 кёзлеримде,
Тауларынгы таза
 акълыгъы
Ехтем сюеле жюрегимде.

III

Бир, жылы гыржынча,
 жумушакъ,
Бир, состар ташча,
 къаты жерим.
Бир — ана къолларына
 ушап,
Бир а жерим — ата
 кёзлери.

Тау башларынг —
туклеринг,
Елюмсюз жашларынг
 сокъгъан.

Сени жарыкъ
 тилеклеринг
Бизни бар этдиле
 жокъда.

Сер душманла
 айтадыла,
 Гитчесе дейдиле ала.
 Кесингде уа атадыла
 Битеу алам кѣрген тангла.
 Жашайдыла тюзде,
 тарда,
 Тартып, темир
 юзалгъанла,
 Къая сыгъып, магъдан
 алгъан,
 Жулдузлагъа узалгъанла.
 Сен — бийиксе, алай
 бийик,
 Къарыусузла жашамазча,
 Кюнюнг а — жап-
 жарыкъ тийип...
 Жерим, сен ачыкъса,
 жазча.

IV

Жерим!
 Сени жигит жашларынг,
 Кенг къулачынгдан
 Къанатла алып,
 Бийикге учадыла алай,
 Емюрлюк жырларынгы
 жырлай.

Сени жютю кѣзлеринг бла
 Къарайдыла ала аламгъа,
 Жюрек отлары жарыкъ
 бола,

Къыйын кюн кесинге
 тыяна.
 Сени бетингде чыкъгъан
 кюннге
 Салам берелле
 туудукъларынг.
 Ала билелле, сенде
 гюлле
 Жап-жарыкъ чагъып
 турлукъларын.
 Ананы акъ сютю
 жылылай,
 Тазалай тургъаны
 ючюннге,
 Баш урама санга
 жырымда.
 Махтау бу ёлюмсюз
 кючюннге!

Жашасын кюн туудургъан
 кючюннг,
 Жангыдан чагъып
 тургъан кючюннг!
 Жашасын къадар
 болгъан кючюннг,
 Бюртюкден къабын
 болгъан кючюннг!

V

Есдюргенсе бизни,
 Хар атламыбызда,
 Хар айтханыбызда
 Кѣрюп туруп ючюн

Келлик кюнлеринги —
Кюнлю кюнлеринги.

Сени уллу жүрегингден
чыкъгъан
Кюндю — учургъан бизни,
Мирзеу бюртюкчеча,
чакъгъан чыкъда
Кёребиз кесибизни.

Сени кишилигинге
къайта да,
Хар къанатлы сёзюнгде
Жылынып, селешебиз
къайда да,
Тууа жангы сезимле.

Бар кёрген
къыйынлыкъларынга
баш
Ура, чыгъабыз жолгъа.
Таш болуп окъуна
къалсакъ да, таш,
Элтирбиз сени алгъа!

VI

Акъ тангынгы уууз
сютюнден
Ичедиле жангы
гюллеринг.
Мен тилей келеме хар
кюнде,
Кёп болсунла кюнлю
кюнлеринг!

Кеп болсунла таза
сёзлеринг,
Жулдузла тепсеген
кёклеринг!
Гюллеча, чакъсынла
бешикле,
Кюнюнге ачыла эшикле!

Чыкъдынг, бар палахланы
женгип.
Чёбюнгю да бермек
алтыннга.
Шауданларынг окъуна
сени
Айта турадыла атынгы.

Сени жазларынг
къышларынга,
Отларынг жарыкъ
жанадыла.
Жауун, къарла
сагъышларынга,
Этиу да эте, жауадыла.

Тарыхынгы жазгъан
къаламынг
Кертиликге юйретеди
бизни.
Сени жап-жарыкъ кёз
къарамынг
Къууанчлы этеди
кёгюбюзню.
Сен — жигитсе, жерим,
уллуса,

Бешик жырыча,
огъурлуса.
Мен хар сёзюмю
солуунгдан
Алама, иче акъ
сууунгдан.

VII

Кёзлерингде ахшы
умутланы
Барын да кёрюп турама,
жерим.
Сенде атады да мени
тангым,
Букъдургъаным жокъ,
туурама, жерим

Жолумда кёп
жангылама, жерим,
Бушуу кёзлерин да
кёргенме мен.
Отуму уа жандырама,
жерим.
Жюгюмю кесим
кётюргенме мен.

Жерим — биз жырласакъ,
жырлагъан ж
Жерим — биз жилиасакъ,
жилягъан жер
Эки халкъынга да бир
кюн — кесинг,
Эки къарындашха бир
юй — кесинг,

Жашасын таулу
болуп тургъаным,
Кюн бла бирге сенде
баргъаным!
Мени насыбым, мени
насыбым —
Сени сюерге онгум
болгъаны.

Кюн сайын бизге сары
танг болуп,
Елюмсюз танг болуп
атхан жерим.
Сенде ёрлейди
кишилик жолу,
Атам да, анам да
жатхан жерим.

Чагъады кёкню тейри
жиясы —
Къалмадыкъ биз,
къалмадыкъ биз
жырсыз.
О сени жауунг Жерсиз
жилясын!
Душман окъуна
болмасын жерсиз.

Эштиледиле жангы
жырларынг,
Къонакъларынг — бийик
арбазынгда.
Айынг, булутха салып
жиягъын,
Андан тынгылайды
ауазынга.

Биргебизге келесе,
Биз кюч берирча

кыралыбызгъа —
Сен бизге кюн бересе,
Тамырларынг болгъанлай
къалыргъа.

Минги тауунг хар эрттен
Сайын Гимни жырлайды.

Таула,
Анга эжиу эте, ёхтем
Къарагъанлай турадыла,
саулай.

Хар сёзюнг — жангы

тангды,
Сагъышларынг
башыбызда жюзе.

Не этсенг да, не
айтсанг да,

Сенсиз къалгъан кюнню
берме бизге.

Кёгюнг да унутхан

болмаз,
Къанынг кёп агъып,
кёп агъып, кёз

Жашларынг
чыкыгъандыла аз.

Жерим! Энди санга
палах жетмез!

Къыйын туады
мирзеуюнг, къыйын.

Гыржынны бети дайым
жап-жангы.

Санга хар кюн
чыкыгъаны сайын
Бетинден башланаса
гыржынны.

Къадар сени кёп
кере сынады,
Сен кёргенни кёрдюле
ташларынг.

Аладан башланаса,
аладан.

Ала — ма кесинги
кёз жашларынг.

Хар инсанынг да —
ёлмезлик кючюнг.

Барырбыз биз, ёте кёп
тикледен.

Кесинг да сууумай
турур ючюн

Башланаса жылы
бешикледен.

Эки халкъынг — сени
алгъа элтген

Эки къанатынг. Ол —
санга жашлыкъ.

Дунияда сени бийик
этген —

Бийик таула угъай,
къарындашлыкъ.

Дайым жашарыкъ
Уллу байлыгъын —
Неден да бийик
Къызыл байрагъын.

Бар тангларынгы
Ышарулары,
Жарыкъ бетлени
Ышаныулары,

Тамырларынгы
Кюч алыулары,
Кюн таякъланы
Кенг учуулары

Къызыл байракъдан.
Билебиз аны,
Гыржын да бише,
Отубуз жана.

ГАЛИЛЕО ГАЛИЛЕИ

Бар эди устазыбыз,
Сёзлери — кюн
тийгенлей.

Аты жырча айтылгъан —
Галилео Галилей.

Ол атны окъуучула
Берген эдиле, биле:
Чынтты алим эди да —
Галилео Галилей!

Кеси уллу сёлешмей,
Билими уа — билимлей,
Дерс бере эди бизге
Галилео Галилей.

Асыл адам эди ол,
Ышарса — ай тюшгенлей.
Эки кьолу сары алтын —
Галилео Галилей.

Емюрде жашап турсун
Биз таныгъан халинлей,
О, закий устазыбыз —
Галилео Галилей.

ЖАНГЫ ЖЫЛЫБЫЗ ЖЕТИП КЕЛЕД

Игиликле юлеше,
Акъ атын да арыта,
Жангы жылыбыз жетип
Келеди, жер жарыта.

Чабып чыкъдыла төшге
Тийредеги сабийле.
Ала зауукъ этелле,
Дунияны кѳууанч бийлеп.

Бирле уа учадыла,
Чаналарына минип,
Бирле уа кѳар аппала
Этелле, ойнап-кюлюп.

Ма эки жаш, эришип,
Бузда хайнух буралла,
Бир кѳауумла алайгѳа
Келип, кѳарап туралла.

Арлакѳа эки жигит,
Тонларын тешип атып,
Тутушалла аямай,
Бирде кѳаргѳа да батып.

Хоккейчиле уа, бир тюз
Жерчикни да тазалап,
Ойнап башладыла да,
Тийре болду гузаба.

Бир кѳарт а, келе келип,
Иллеу такѳды назыгѳа...
Мен а, кѳарап турдум да,
Жаздым ма бу назмуну.

ХОНШУМ

Барды мени да хоншум,
Сау болсун хоншум!
Аллай хоншу, аланла,
Сизге да кьонсун!

Бар жашауу — ишинде,
Темирчиди ол,
Битеу тарда белгили,
Уста, алтынкьол.

Аны аты — Рамазан,
Элде уа Мазан
Деп кьойгъандыла,
болмай
Соргъан не оргъан.

Кенг жауурунлу, бийик
Адамды Мазан.
Бети ачыкъча, жүреги
Да ачыкъ, таза.

Орамда уллу атлай,
Барыучуду ол,
Аны кётюралмайын,
Бююлгенча жол.

Кёрдюм, бу кёмюр ийис
Этген кьоллары
Аны кесинден эсе
Къарт болгъанларын.

Гуу-гуу эте гюрбежи...
Жютю кёзлери...
От жарыгъында агъа
Терлегенлери.

Салта тёш бла жырлай,
Темирни кюйген
Ийисин мен хоншуму
Ишинде суюдюм.

Ингирде уа келеди
Юйюне арып,
Аякъ машинасына
Ауур къаланып.

— Салам алейкум, Мазан,
Бизге кьайта бар,
Арыгъанынг да кетер,
Айран тарта бар.

АКЪ СУУ ЭЛИМЕ АЙТАМА

Мен жолгъа тебиресем, кыйын жолгъа
Сен мени ашыра чыгъармыса?
Жоюлуп кетсем, кыйтмайын кълсам,
Жилярмыса манга, жилярмыса?

ЧАПЫРАКЪ БЛА ТАШ

Чапыракъ келгенди жангыдан
Шатыклыкъ чыгъар ючюн.
Таш а тургъанды жангы ызда,
Хар затха чыдар ючюн.

Жерибизге киргенде душман,
Ташха окъ тийди, чачырап.
Учуп жетди да, кесин дарман
Этип кьойду чапыракъ.

ЖЕРДЕ ЧАБАДЫ ЖАУУН

Жерде чабады жауун,
Не зат табады жауун?

Танг аласы чаллыкъда
Накът бюртюк табады.
(Къуршоучугъа ол чилле
Гуржабасын жабады.)

Жауун жерде келеди,
Кимге не зат береди?

Къуруй тургъан терекге
Дарман береди жауун.
Сёзле окъуна ёсерча,
Жырлай биледи жауун.

ЭРИ УРУШДА ЖОЮЛГЪАН ТИШИРЫУ

АУАЗЫ

Жаз башын сакъладым,
Кырдыкла чыкъдыла,
Зурнукла къайтдыла таулагъа.
Кесингден тамата
Болдула жашларынг.
Турама тарала, тарала.

Кюз артын сакъладым,
Бахчала бишдиле,
Кёз жашым да бише алача.
Кюнлерим да кюнсюз,
Аз болдум, саз болдум,
Элия кюйдюрген талача.

Мен къышны сакъладым,
Чачларым агъара,
Къар баса жолланы хар эрттен.
Жашынгдан туугъаннга
Атадым атынгы!
Ма алай жашарса энди сен.

КЪОНАКЪ КЕЛДИ ЮЙЮМЕ

Исхакъ Гузеевге

Къонакъ келди юйюме,
Кюн къошулду кюнюме,

Бийик болду тауум да,
Энди кючсюз — жауумду.

Юйюме къонакъ келди,
Ахшылыкъ къона келди.

Жашасын, дейме,
къонакъ —
Жарыкъды юйюм, омакъ.

МАЙ КЕЛГЕНДИ ТАУЛАГЪА

Май келгенди таулагъа,
Табийгъат да къууана.
Байрамгъа хазырлана,
Гыржын этеди ана.

Мамыр арбаз жарыкъды,
Балли терек чагъады.
Аппа туудугъун алып,
Кенг орамгъа чыгъады.

Кёк да бир бек чууакъды,
Кёреме, майны бети,
Тиширыуча, субайды,
Халкъны да ариу этип,

Къызыл байракъ
тепсейди,
Майны кюнюне жырлай.
Жашасынла, дейбиз биз,
Мамырлыкъ, Урунуу,
Май!

* * *

Танг ата турады,
Тал атлай турады,
Тай отлай турады.

Къарт къалкъып къалгъанды,
Чёп чыкъдан къаннганды,
Танг юйге къоннганды.

От жана башлады,
Тау кюнню бошлады.

КЪАЙСЫН

1

Малкъар сёзюню
Байрагъы эди,
Беш да тау элни
Байлыгъы эди.

Ол улуу адам
Эди таулада.
Энди уа жашар
Хар бир таулуда.

Халкъыны жашы
Эди да КЪАЙСЫН,
Таула болурла
Энди анга сын.

2

Сёзю чигинжи
Бола тюзлюкге,
КЪАЙСЫН кетгенди
Ёлюмсюзлюкге.

КЪАЙСЫН аламгъа
Сёз айта билди,
Хар адамына
Жарыгъын берди.

Жарыта келип,
Алай ёчюлдю.
Сыйлы атын а
Халкъы кётюрдю.

Ол ёз жерине
Акъылман туугъан,
Журтун бийикге
Кётюрюп тургъан,

Сёзю тирликча
Аны ёсалгъан,
Хар таргъа жарыкъ
Болуп киралгъан,

Адамлыгъы кёуш
Кибик учалгъан,
Фахмусу Минги
Таугъа ушагъан,

Ташны жарасын
Ол сау эталгъан,
Миллети ючюн
Отдан ёталгъан,

Гиртчи халкъыны
Ол жыры болгъан,
Къайры барса да,
Малкъардан толгъан,

Поэзиягъа
Алай ышаннган,
Тау оюмуну
Къаласын салгъан,

Жерини бетин
Кёууатлы этген,

Халкыны атын
Жырында элтген,

Кетгенинде да,
Саулайын турлукъ,
Ата жеринде
Тёрде олтурлукъ

КЪАЙСЫН ишледи,
Халкъ ийнагъыча,
Хар айтханына
Жер ийнанырча.

«Мен сау къадарда
Ол жашым да — сау»,—
Дегенди манга
Чалбаш Минги тау.

3

Ёр жолунда ол
Къыйын жашады,
Халкы ашагъан
Ашдан ашады.

Суймейин кетди
Гокка сёзлени,
Кюнлеча къарай
Аны кёзлери.

Акъылман деп халкъ
Анга айтып турду.
Ол а, тирменчи
Кибик, огъурлу.

Ол а, устазча,
Ма алай халал,

Огъурлулукъну
Къаласын къалай.

Ол а, сабийча,
Ийнанып къала,
Хар терслик аны
Жюрегин ала...

КЪАЙСЫН жашады,
Халкыны бирича,
Халкы уа аны
Сюйдю, мингнича.

4

Не къыйынлыкъ да
Бек ауур туююл
Эди ол сауда.
Малкъар а — ююю.

Миллетге кесин
Юлешип алай,
КЪАЙСЫН къалады,
Къалады саулай.

АНАСЫ КЪОЮП КЕТГЕН ЖАШЧЫКЪНЫ СЁЗЛЕРИ

Билмейме, нек эсе да,
Анам, мени да къюп,
Арбазыбызда юзмез
Юйчюгюмю да оюп,

Къайры эсе да кетгенди.
Къайтмайды ол, къайтмайды.
Бир адам да анамдан
Манга хапар айтмайды.

Кючюкчюгюм да, мен да
Олтурабыз ма алай
(Анамы аллына къарай),
Ол — сынсий, мен а — жилий.

Терккъанат къарылгъачла,
Кёгюбюзню толтура,
Къалай жырлаучу эдигиз,
Анам да юйде тура!

Энди сиз да кетгенсиз
Анамы биргесине,
Анамы биргесине,
Жангыз къюп кесими.

Къарылгъачла, тилейме,
Къайтыгъыз юйюбюзге.
Сиз къайтсагыз, анам да
Келип къаллыкъды бизге.

КЮН ТУУУШДА

Эшите мудах тауушун
Эрий тургъан акъ къары,
Эследим кюн тууушха
Кюн жылыуу акъгъанын.

Эшите кюннге жабышхан
Шошлукъ жырчыкъ
айтханын,
Эследим кюн тууушда
Кюнню ташда жатханын.

ЭРКИНЛИК

Черек, кюч ала,
Гюрюлдей келип,
Къонгур къаягъа
Урады кесин.

Урады кесин —
Къутургъан къаплан,
Толкъун жалкъасын
Юсюне къаплап.

Не керек анга?
Къайгъысыз кюнле?
Керек эркинлик,
Жалан эркинлик!

АНА ТИЛИБИЗ

Жулдузубуз, бек уллу жулдузубуз — сен,
Атламыбызда кёрюне жарыгъынг.
Анча отдан къутулгъанынгы эсгерсем,
Бек къууаннгандан келеди жилярыгъым.

Сенден уллу байлыгъыбыз жокъду бизни.
Сенден башланадыла бар игиликле.
Сен жылытханлай тураса юйюбюзню,
Сен — акъ эрттенликле, жылы ингирликле.

Етемлигибиз сенсе, ана тилибиз.
Къайсыбыз да кетербиз сен жашар ючюн,
Къыйын кюнде дайым санга киребиз биз,
Сенде — гитче халкъымы уллу кючю.

Сен — жигит къушларыбыз учхан чууакъ кёк,
Сен — ышаныуларыбыз жарыкъ чакъгъан
жаз.

Сени анча-мынча ангылагъанла кёп,
Ити билгенле жылдан жылгъа аздан аз.

Аз болсунла бу асыры бек тойгъанла,
Сени шайгъа да санамай къойгъанла!
Минги тау барда, сен да жашарса дейме,
Мен аны тилейме, мен аны тилейме.

ХОНШУ БЛА ХАЛАЛЛЫКЪ

Халкъым хоншугъа намыс,
Сый да бере биледи.
Хоншунг иги эсе уа,
Кюнюнг жарыкъ тиеди.

Халал хоншу болгъан жер,
Билеме, дайым жылы.
Эшитилгенлейин турсун,
Халаллыкъ, сени жырынг.

УРЛУКЪ БЛА УСТА

Сабан сюреди таулу,
Жарыкъ атханды тангы.
Урлукъну тирлигинден
Толады юй, хант къанга.

Сабанчы усталарым,
Жериме жан салдыгъыз.
Аламны жарыталла
Сизни къол ызларыгъыз.

ТЕЙРИ КЪЫЛЫЧ БЛА МИНГИ ТАУ

Тейри къылыч ачылды.
Андан къанат алгъанма.
Барып, аны къучакълап,
Бююн уллу болгъанма.

Тейри къылычдан
чыгъып,
Къарайса сен ма алай,
Халкъымы келечиси —
Минги тауум, жангылай.

КЪУУАНЧ БЛА КЪОЛЛА

Арбазынгы жарыта,
Чакъсын, чакъсын терегинг!
Ишинг халкъгъа жарасын,
Олду къууанч дегенинг.

Къууанч сабадын сюрген,
Сиз, огъурлу, берч къолла.
Жерибизни къартлыкъдан
Сакълап тургъан бек къолла.

ГЫРЖЫН БЛА ГЮЛ

Къыйын болгъан эсе да
Гыржыныбызны жолу,
Бюгюн да барады ол
Биргебизге, баш болуп.

Гюл — гыржынны эгечи,
Жарыкъды, кюн тийгенча,
Урушда жоюлгъанла
Жюреклерин ийгенча.

БИЛИМ БЛА БЕШИК

Билим — сени бийикге
Чыгъараллыкъ акъ
къушунг,
Закийликни тиргизген
Уллу акъылны
чакъгъычы.

Хар жерде да билимди
Адамлыкъны бешиги.
Бешикге ачылмасын
Урушну къан эшиги!

МИНАЛМАЙ КЪАЛАСА АКЪ АТХА

Кюн чыгъып тургъанлай окъуна,
Жер чагъып тургъанлай окъуна,
Сабийинг ачытып къояды,
Жолунгда уа жюгюнг — къаяды.

Жулдузла танг чыкъда уя эте,
Сагъышла дуняны тебирете
Тургъанлай окъуна, ёз баланг
Ачытып къояды, терс бола.

Бетинги жарытхан арбазынг
Тар болуп къалады, ол азып.
Сабийинг ачитхан сагъатда
Миналмай къаласа акъ атха.

СОРУУЛА

Жашаялырмы адам,
Жарык тангча атмаса?
Хоншусуна кюн сайын
Бир иги сёз айтмаса?

Сууук ташны жылытыр
Оюм табып чыкмаса?
Къанлы жауну аллына
Барып, аны жыкмаса?

Туугъан жерини атын
Бийиклеге элтмесе?
Халк азатлыгъы ючюн
Кесин сын таш этмесе?

СЁЗ УСТАСЫ

Сёзлеринг ишлейдиле
Кёпню кёрген халкъынга.
Ёлюмсюзлюк аласа
Сен аланы хакъына.

Ауазынг а, терекча,
Чыгъады, чагъа, ёсе,
Ёрде баргъанларынга
Кёгетлерин саугъа эте.

Мен келеме ызынгдан,
Жашауунгдан юйрене,
Чыракъларынг
жаннганын
Кёре жангы юйледе.

Къаламны жеринг кеси
Тутады, сен жазгъанда,
Сёзлеринг а берекет,
Къууат бере жазлагъа.

ЖЕРИМ, ЖЕТЕРМИ КЮЧЮНГ?

Шошлукъ, къутургъан черекча,
Ёкюрген заманланы да,
Битеу ахшы умутлары
Кюл болуп къалгъанланы да,

Бир хаталары да болмай,
Журтдан кысталгъанланы да,
Адам сынсыгъанын кёрюп,
Зауукълукъ алгъанланы да

Кёюре келгенсе, Жерим,
Сен кетип къалмайын, кёчюп.
Энди уа, мындан ары уа,
Жетерми, жетерми кючюнг?

АДАМЛЫКЪ ХОРЛАР

- Тангла чал нек боладыла?
- Сауутла асыры кёпден.
- Къолла нек ышарадыла?
- Адамлыкъ хорлар, хорлар деп.
- Сабий а аз нек туады?
- Тойгъанла асыры кёпден.
- Бешик жырлай нек турады?
- Адамлыкъ хорлар, хорлар деп.

* * *

Эрттенлик.
Кюн жангылыгындан толу орам.
Уллу терезеледе уллу кюнле.
Мен алагъа къарай бара,
Кёреме терезеледен учхан кюн кёзлене.
Къол аязларыма жыйып аланы,
Бу эрттенликде алгъышлайма,
Шахарымы хар адамын
Жангы эрттенлик бла,
Кесим да жангы бола.

Эрттенлик.
Кюн жангылыгындан толу къолларым

* * *

Сен. Терезе жарыгъы,
Кёгюмю чууакълыгъы.
Ташлада кече чыгъы...
Жолуму узакълыгъы.

... Танг — сени
жарыгъынг.

* * *

Жетдим санга танг бла,
Танг бла.
Мен кесим да танг бола,
Танг бола.

Кетерикме тамбла,
Тамбла,
Къайтып, санга танг болгъа,
Танг болгъа...

КЪЫЙЫН КЕЧЕ ТУУГЪАН ОЮМЛА

Къая, юйретдинг адамны
Къыйынлыкъгъа тёзерге.
Ай, юйретдинг адамны
Жумушакъ да болургъа.

Энди уа, къая, юйренесе адамдан
Къыйынлыкъгъа тёзерге.
Энди уа, ай, юйренесе адамдан
Жумушакъ да болургъа.

ТАНГ КЕЛЕДИ

Танг келеди!— Ауругъан
Адамынг да сау болур.
«Угъайгъа» чыгъып тургъан
Ишлеринг да «хау» болур.

Танг келеди, аллына
Чыгъып, къолун да бир тут.
Тюненеги къабыннган
Кир сёзлени да унут.

Къалай игиди тангны
Былай жарыкъ келгени,
Сау кёргенибиз аны,
Юйюбюзге киргени.

* * *

Чуу, чуу, чуу ала,
Кюнден толады тала...

Аппа гебен этеди,
Ынна батан элтеди.

Жашларындан туугъанла,
Ташдан суу
чыгъаргъанла,
Къадалып чалгъы чала,
Чуу, чуу, чуу ала.

Тепсей турады терек,
Юсюнде сары келек...

Бал татыу эте тала,
Келдим шаудан суу ала,
Чуу, чуу, чуу ала.

ТАУЛУ ЖАШЧЫКЪГЪА

Тауларынгда ёсерге,
Къанатларынг жетерле,
Устазларынг болурла
Чалбаш ауушла, ёрле.

Журтунга кёп ахшылыкъ
Эте, алай барырса,
Жигит халкъым ючюн деп,
Толу тирмен бурурса.

Жердеги кир ишлени
Жуууп кетерир ючюн,
Бу тау сууча, таза
Болургъа керексе сен.

Душман ата юйюнге
Чапса уа, чыкъ аллына.
Ол заманда унутма
Кюч алыргъа
халкъынгдан.

Мен аз айтдым эсе да,
Кёпню сынаrsa, кёпню.
Кесинг эслерсе ташны
Атдырып чыкъгъан
чёпню.

КЮЧ БИРЛИКДЕДИ

Кетип баргъанлай
Бир кюн жумушха,
Нартюх бюртюкню
Кёрдю къумурсха.

Алып кетерге
Кюрешди ёрде,
Алай а нартюх
Тепмезин кёрдю.

Сора къумурсха
Къарындашларын
Жыйды да келди,
Чапханлай барып.

Юйюр а, бирча
Жетип, бюртюкню
Алды да кетди,
Санамай тюкге.

Муну айтханым
Неденди десенг,—
Кючню бирликде
Болгъанын бил сен!

* * *

Жюрегинг ачыкъ, таза эсе,
Шауданынг чомарт агъа эсе,
Терегинг халал чагъа эсе,
Сёзюнг, тирликча, чыгъа эсе,

Халкъынгы жырын айталлыкъса сен,
Жер сюрюп, урлукъ аталлыкъса сен.

Жолунг зар жолу туююл эсе,
Туугъан кыралынг юйюнг эсе,
Хар жарсыгъаннга кюйдюнг эсе,
Журтунгу кюнюн кийдинг эсе,

Халкъынгы жашы болаллыкъса сен,
~~Жеринг ючюн жан бераллыкъса сен.~~

*Жаратканымизга кыраллыкъ
-са сен*

КЕЛЕДИ АЛМАУУРТ КЪЫЗЫЛ ТАНГ

Келеди
Алмауурут
Къызыл танг,
Жырлайды
Асыры
Къызылдан.
Алай ол
Жерими
Къызындан
Ариу а
Туююлдо,
Билеме.
Анга ийнан,
Мен сёз да
Береме.
Жерими
Къызы бир
Къараса,
Сау болур
Кимни да
Жарасы.
Чачын да
Кёк желге
Тарата,
Жашланы
Ызындан
Таралта,
Орамны
Окбуна

Жырлата,
Ма алай
Атлайды
Ол ариу.
Ызында
Уа аны —
Ышарыу.

Келеди
Алмауурт
Къызыл танг,
Келеди
Жерими
Къызы да.

«КЪОР БОЛАЙЫМ!»

«Къор болайым!» — деучю эди анам,
Таза, къарыулу да ете мени.
Баргъан жолум жарыкъ бола андан,
Андан — ауур жюклерим да женгил.

«Къор болайым!» — дейди аналары
Сабийлериме, учура аланы,
Къанатлы ете сабий тангланы.
«Къор болайым!» — жарыгъы аламы.

«Къор болайым!» — дейдиле анала,
Кёрюп болмай кюйсюз сауутланы.
Дайым ёссюнле «къорболайымла»,
Ала — эгечлери умутланы.

Минги тауча бийик — «къорболайым»,
Хар кюнде жангы чыгъады ол.
Адамла! Биз анга баш урайыкъ,
Мирзеуге тенг болуп турады ол.

АНА ГЫРЖЫН ЭТЕДИ

Ана гыржын этеди
(Жерибиз тазалана...),
Ол — жашауну бетиди,
От да аны ючюн жана...

Тууадыла гыржынла,
Туугъанча уллу кюнле.
Ышарадыла жылла
Аналаны кючюнден.

Анала гыржын эте
Тургъан сыйлы сагъатда
Жерден мудахлыкъ
кетип,
Танг да къууанчлы атды.

Бомба къалай чачылыр
Гыржын бише
тургъанда?!
Кир сёз къалай айтылыр
Гыржын алда
баргъанда?!

Сабий ёксюз болурму
Сыйлы гыржын
саулукъда?!
Алгъыш учмай къалырма
Гыржын барда —
зауукъда?!

Ана гыржын этеди,
Битеу кючюбюз — ана.
Ана — жашау бетиди,
От да аны ючюн жана...

АТАМЫ ТЕРЕКЛЕРИ

Узакъ жолгъа чыгъама...
Жер жылы, кёгюм
женгил,

Атамы тереклери
Ашырадыла мени.

Бутакъларын узата,
Ала манга кюч бере...
Атамыча, хар бирин
Къучакъладым юч кере.

Ашырдыла терекле
Ахшы жолгъа ма алай,
Атам манга айтырыкъ
Сёзлени да шыбырдай.

ЖАНГЫ КЮННГЕ АЛГЪЫШ

Жангы кюннге тюбейик,
Жарыкъ бетли бола, биз,
Сабий ышарууча,
Татлы болсун кюнюбюз.

Жерде хар бир инсаннга
Кесин берсин жангы кюн!
Батмагъанлай турурча,
Алай келсин жангы кюн!

Адамны сагъышларын
Кётюрюп элталырча,
Кючю болсун бу кюнню,
Жюрекледе къалырча!

Сабий ышарууча,
Жангы бола келсин кюн,
Арыгъан кёгюбюзге
Ырахатлыкъ берсин кюн!

* * *

Бал татыулу кёк кырдыкда
Жел кѳанатла кѳагѳады.
Эрттенликде мингкѳз чыкѳдан
Бал бетли кюн тамады.

Кѳрдюм мен жел акѳ кѳайыкѳгѳа
Кѳонуп, жюзюп баргѳанын.
Жангѳ туугѳан тор тайчыкѳгѳа
Кюн уууз сют болгѳанын.

СѳЗЛЕ ИЗЛЕЙМЕ

Мен жазны бир кѳыйырындан
Экинчи кѳыйырына
Чапханлай чыгѳып келгенме.

Энди уа,
Терлегенлерим да бара,
Жазда учууну
Зауукѳлугѳуну юсюнден
Сизге айтыргѳа
Сѳзле излейме,
Кырдыкча, шатык сѳзле.

НАЗМУЧУГѳА АЙТАМА

Сѳлешме сен, сѳлешме,
Сѳзюнг гурмук тилчини
Узун тилин кесмесе.
Аякѳ тюпле жалаучу
Ангсыз жойкѳул адамны
Кѳагѳып, алып кетмесе.

Сѳлешме сен, сѳлешме,
Сѳзюнг шо кесинги да
Ёсдюрлюк туююл эсе,
Кюч берип, палахладан
Ётдюрлюк туююл эсе.

Сѳлешме сен, сѳлешме,
Сѳзюнг адамны кѳушча
Учурлукѳ туююл эсе,
Сѳлешме, сен сѳлешме,
Акѳ сѳзюнг жумдурукѳну
Ачдырлыкѳ туююл эсе.

ТАНГЫМ ТЕПСЕЙ КЕЛЕДИ

Тангым тепсей келеди,
Жангы кюнюм жырлайды.
— Неди насып?— дегеннге
Айтыргым былайды:

— Сен да, мен да жашайбыз
Бир бирибизге кѳууана.
Андан сора не керекди
Экибизге бу дунияда?!

Мен кюн таякъланыча,
Тутама кѳолларынгы.
Шукур эте турама
Биргеме болгъанынга.

Сен келесе, келесе,
Юйюбюз, гюлча, жангы.
Терезеле ышара,
Айтама бюгюн санга:

— Сен да, мен да жашайбыз
Бир бирибизге кѳууана.
Андан сора не керекди
Экибизге бу дунияда?!

ТУМАНЛА

Барадыла сакъ
 туманла —
Кѳклеримде акъ турнала.

Тас болгъан сагъышларын
Излей-излей барадыла.
Табалмайын, кеслери да
Акъ сагъышла боладыла.

Барадыла ала, арып,
Кюнню кѳзюнден
 кѳызарып.

— АТА ЮЙЮБЮЗДЕ

Созаев Алийге

Экибиз да жетдик,
Келдик юйюбюзге,
Терезелерибиз
Къууаналла бизге.

Узакъла арытып,
Сууукъда юшюдюк.
Энди от тиргиздик,
Азыкъ да биширдик.

Ата юйюбюзде
Къарыуубуз да кёп.
Туугъан жерибизде
Деу бёркюбюздю кёк.

Ата юйюбюзде
Хар ашыбыз — татлы,
Жерибизде, жыяу
Эсек да, биз — атлы.

Насып — ёз жерини
Сууунда жууунган.
Ёлюмсюздю ата
Юйюнде жылынган.

ЖАЗ БАШЫНА АЙТАМА

I

Жалан аякълай
Сен чабып чыкъдың —
Терек, шампанча,
Атылып чакъды.

Жерими бети —
Анамы бети,
Къол аязымда
Кюн намаз эте.

II

Жаз башы тегюлдю,
Бахчаны агъартып.
Мен учуп барама,
Булутчукъ — акъ атым.

Бу чакъгъан гюлчюкле —
Жылы сют тамычыла.
Жанкъозчукъ да чартлар,
Кюнчюкле тамычылай.

* * *

Кюндю эрттенликни
Биринчи тизгини,
Қолланы уята,
Жангы от тиргизген.

Кюндю қанатлыны
Бек қууанчлы жыры.
Кюн чыккыды, кюн
чыккыды —
Юйюбюз да жылы.

ҚОЛЛАРЫМ

Мудахдыла қолларым...
Ала бюгюн хорланып
Қайтып, тобуқларыма
Қонуп туралла, арып.

Сағышлылла
қолларым...
Битеу ётген жолларым
Алада жазылалла.
Ызлыккыла —
Жазыулалла.

ГИТАРА

Терегим акъ чакъгъан сагъатда,
Жулдузча, юзюлсе жүрегим,
Ма кыула тюзню да сагъайта,
От чакъдырып кишнер жүйрюгюм.

Қыаралып чыгъарла булутла,
Кёз жашла тамыза танглагъа.
Тауларым, желлени бурулта,
Мудахлыккы берирле тарлагъа.

Сен а, сен, кыара да кийгенлей,
Болмайын эрттенинг, не кечинг,
Тауушсуз сынсырса, күйгенлей,
Гитара, сен — жангыз эгечим.

КЕЧЕГИ АРБАЗДА

Кечени жарыгъы — жылы сют.
Арбазым — сары айны кюзгюсю.

Сабийчик тюшюнде кюледи.
Токъ бети — жерими гюлюдю.

Къарт парий жатады, тынгылай.
Эки да кёзюнде — эки ай.

Терекле — ма кёк жел къобузла,
Къоллары уа айгъа созула...

Арбазда чыкъ басхан жюзюмде,
Жайылып, айчыкъла жюзгенде,

Ичгенча жюзюмню чагъырын,
Ичдим мен хауаны акъырын.

* * *

Къар... Жауады къар
Узун кечеде.
Алам сагъышла
Къарны ичинде.

Къарны ичинде
Кемеди кече.
Къар эмчеклени
Эмеди кече.

Къарны ичинде
Акъ шошлукъ, арып,
Жая турады
Кенг къанатларын.

КЪАРТ АППА БЛА ТАНГ

Кёз ача башлады кюнчыгыш,
Къуршоучу* тартады юлесин.
Къарт аппа, арбазгъа шош чыгып,
Бет жууду, тангына сёлеше:

«Жашадым мен, санга табына,
Келесе, жугъутурча, къарай...
Айтчы сен, жерде от къабынып,
Туудугъум думп болупму къалыр?

Аз къалгъан эсе да къабыным,
Тилейме, чыкъма сен, къаш туююп.
Айт манга, уллу от къабынып,
Думп болурму жерим, жылы юйюм?

Бюгюн да чыгъаса сен жолгъа,
Арымай ёрлесин тор атынг.
Сары танг, ёлмесин мен санга
Къууанып къарагъан сагъатым».

Кюн жези жанады къаяда,
Арбазла уа жашаудан — толу.
Къарт аппа барады дуняда,
Хар тангны да ызлай ёр жолун.

* *Къуршоучу* — Акъ Суу башында къаяны аты.

БУЗ УРДУ

Кёк бузулду, бузулду,—
Буз урду, ой, буз урду.

Тереклени сындыра,
Къошунланы сыздыра,

От чакъдыра ташладан...
Алай уруп башлады,

Тёгерекни къаралта...
Учуп жетип, къанатлы

Уягъа кесин жайды.
Алайлай тепмей жатды.

Кёзню ачып, жумгъанча,
Биреуленни къуугъанча,

Буз аууп кетди сыртдан,
Ачыла жолла, журтла.

Къанатлы уа уясын
Жапханлай къалып
къалды.

Жапханлай къалып
къалды,
Ой, ол хазна уянсын...

Балачыклары аны
Тюбюнден къарадыла.
Ёчюлген канатланы
Желчикле тарадыла.

МУЗЫКА

Бармакъла
Урлукъ себедиле,
Себедиле.
Жюрекледe ёседи
Аны тирлиги.

ЖАШАСЫНЛА

Сени кёрген кюнюм,
Сени ауазынг, нюрюнг
Жашасынла!

Сени хар эрттенинг,
Сени хар этгенинг
Жашасынла!

Огъурлу къолларынг,
Аладагъы жарыкъ
Жашасынла!

Манга къарагъанынг,
Менде къалалгъанынг
Жашасынла!

МЕН ТИЛЕДИМ ДА...

Мен тиледим да,
Кюн таякъла атынгы
Жангы къарда жаздыла,
Кёгюбюзде жулдузла
Санга жарыкъ жандыла.

Мен тиледим да,
Шатык эрттенлигимде
Булбул санга жырлады,

Жютюкёз жашау санга
Берди къууанч жылланы.

Мен тиледим да,
Сен а манга къарагъан
Окъуна этмей къойдунг.

Кюн таякъла ёчыюле...
Жулдузла кюе-кюе,
Жашау къаланы ойдунг.

Кюннге айланып,
Ёседиле, ёседиле
Тирликке,
Терекле,
Кырдыкла.

Таула да
Турадыла
Кюннге айланып...

Биз а
Тууабыз да, Ата журтубузда
Ёсебиз, ана тилибизге
Байланып.

АНАСЫ ЁЛГЕН КЪЫЗЧЫКЪ

Анасы ёлген гитче къызчыкъ
Жиляйды, къарай кёзюме.
Эследим мен, ачыу къысып,
Кёк да жауады, эзиле.

Оту ёчюлген гырхы къызчыкъ
Жиляй турады кенг жолда.
Бюгюн титирей жангы чыкъ,
Таш кюеди мудах жырдан.

Кюе жазым, мен да муну,
Башха амал тапмай, жаздым.
Къуруп къалмаз ючюн умут,
Болурма къызны кёк жазы.

БЮГЕЧЕ МАНГА АЙ КЕРЕКДИ

Бюгече манга ай керекди,
Ай керекди, толгъан ай...
Бетинги кёрюр ючюн,
Кёз къарамынгы,
Гюлнюча, алыр ючюн.

Бюгече манга ай керекди,
Къолларынгы бармакълары
Къол аязларымда
Чакъгъанларын кёрюр ючюн.

Бюгече манга ай керекди,
Иги сёзча, толгъан ай.

* * *

— Кюйюп кетди эсе жулдузу,
Жиляй болурму чууакъ кёк?
— Кёп болмай ёлгенди да къызы,
Аны хоншунга соруп кёр.

ТИШИРЫУНУ ЖАПСАРЫУ

Тынгылачы, тынгылачы,
Къалай жырлайла терекле!
Терекле жырлай туралла —
Толлукъдыла бар тилекле.

Быллай танглада жиягъан
Айыпды, эгечим, айып,
Тереклени жырларына,
Келчи, бирге тынгылайыкъ.

Сабыр бол... Эшитемисе?..
Къалай жырлайла терекле:
Жемишлери санга ышара,
Хар зат тепсей тегерекде!

Рахат жукълай сабийчигинг —
Къойнунгдады бар игилик,
Къалай жырлайла терекле,
Башлары санга ийилип.

Жемишли терекге ушагъан,
Аллай тиширыуса, кёрдюм.
Сен жиягъанда, эгечим,
Къарыусуз болады жерим.

ТАУЛУ ТИШИРЫУ

Жерибизде шаудан кёзюмюсе,
Огъесе тауну тёзюмюмюсе?

Айт, бишип тургъан сабан сенмисе,
Туманны чачхан кюннге тенгмисе?

Берекетли от жагъабызмыса,
Огъесе бизни жазыбызмыса?

* * *

Ой, мен сени тас этдим, тас этдим.
Ой, кесими таш этдим, таш этдим.

Битмез энди салгъаным, сабаным,
Болмаз иги заманым, тангларым.

Келмез энди манга жаз, манга жаз.
Отум да жанмаз, кючюм бола аз.

Сени къалай тас этдим, тас этдим?
Тас этдим да, кесими аз этдим.

* * *

Жауун эсе да,
Жырым эсе да,
Кёк талада жауады бир зат.
Туман эсе да,
Тырман эсе да,
Кёк таланы жабады бир зат...

* * *

Жалан аякъ тепсейди
Акъ булутчукъ къаяда.
Мен а сенсиз къалгъанма,
Къайда болурса, къайда?

Жаланаякъ жаз башы
Жетди, жауун жыр айта.
Жолум бармайды сенсиз.
Къайда болурса, къайда?

* * *

Эски бахча...
Танг аласында
Кюз жүрюйдю, муркку эте
Къарт терекле арасында.
Бутакъла сынып, чапыракъла агъа,
Жел аланы сюреди ары, сюреди бери.
Ала уа ушап уясыз къанатлылагъа...

Кюз. Эски бахча — адамлары кетген юй.

АТАМЫ КЪАРАМЫ

Кюн чыкыгъанды,
жарыгъы
Къонгуроу таууш эте.
Туман эки жарылып,
Кёрюндю къая бети.

Кюн чыкыгъанды, таягъы
Тауладан тюзге ёте.
Къарт а, анга тыянып,
Битеу нюр болуп бети.

Кюн чыкыгъанды, атамы
Сын ташына къарадым.
Саулай турады аны,
Кюнча, жарыкъ къарамы.

* * *

Ай жарыгъы. Гитара
Терезени аллында.
Ай къанатлы музыка
Жукълайды
къылларында.

Ол бек арыгъанды да,
Татлы къалкъып турады.
Ажашхан жел а, жетип,
Къылларына урады.

Жукъулу жүрегинден
Макъам учду, уяна,
Сейирлик къанатлыла
Учханча кенг уядан.

КЪУУГЪУН

Къара атлы барады Холам тарында,
Эрттенлик кырпагъы — мыйыкъларында.

— Эй, атлы, къайры ашыгъып бараса,
Терлеп атынг, кесинг да нек мудахса?

Атлы ёр, тау жолда ашыгъып бара,
Никкола башындан къойчу кычыра:

— Ой атлы, манга жууап нек бермейсе,
Къайры ашыгъаса, нек мудахса сен?

Кетип бара, къанатлыны къуугъанлай,
Атлы кысха жууаплады:— Къуугъуннга...

— Къуугъуннга,— деп зынгырдалла къаяла,
— Къуугъуннга,— деп сызгъырдыла аязла.

— Къуугъуннга...— титиредиле тауларым,
Зууулдалла къойчуну къулакълары.

Къуугъуннга... Кёк дуния шошайып къалды,
Къара атлы учады Холам тарда!

Атлы барады, жырып сары тангны,
Къара байракъча, жамычысы аны.

Ачдым да эшиклени,
Аккъашлы жангы тангны
Ийип юйюню ичине,
Андан кесим да къандым.

САУ КЮН КЕРМЕЙ ТУРДУМ СЕНИ

Сау кюн кёрмей турдум сени,
Сау кюн кёрмей турдум сени.

Кёз къарамым арыкъ бола,
Хар такыйкъам арып къала...

Сау кюн кёрмей турдум сени,
Сау кюн тас этдим кесими.

ЖАШ ТЕРЕКЛЕ, САБИЙЛЕ ДА...

Жаш терекле,
Сабийле да
Ушайдыла
Бир бирге.

Экилери да
Ёседиле,
Кечеледе
Ёседиле.

Сабийлеге
Бешик жырла
Айтадыла
Анала.

Тереклеге
Бешик жырла
Айтадыла
Жулдузла.

Кече, жылкыча,
Барады,
Кечиуледен ёте...
Ат аякы тауушла —
Такыйкыала...
Жулдузла —
чачылгъан
Тамычыла...

Ёлия жашнады.
Ол —
Ажир кишнегени.

ЭДУАРДАС МЕЖЕЛАЙТИСГЕ
ЖАЗЫЛГЪАН КЪАГЪЫТ

Сёзлерим,
Арбагъа жегилирге
Унамагъан атлача,
Тизгинлеге келишмей,
Назмуну гыллыуна къошулмай.

Алай жазама
Мен бу къагъытны.

Халкъымы ауур,
Мудах кюнюнде
Сени аллынга
Къарап турдум,
Тамата къарындашым,
Къарап турдула таула.

Къарап турдукъ...
Жерим къара кийип...
Кёк а сарнай...

Къарап турдукъ...
Келмединг!
Келмединг!
Жетмединг Къайсынын
Ахыр кюнюнде.

Аны ючюн жазама
Мен бу къагъытны.

АМАН АДАМ

Келгени да — кетгенча,
Барны да жокъ этгенча.

Сёзлери — таш атханча,
Мияла ууатханча.

Ол кёрюнсе — юй сууукъ,
Татыусуз — ичер сууум.

Басхан жери от бола,
Эшик сабы тот бола,

Келди да ол, кёп да — аз,
Берекет, къууанч да тас.

* * *

Кетди бюгюннгю кюн да.
Къайтмаз ол, болмаз жангы.
Аны биледи ким да,
Ким да билмейди аны.

Тамблабыз келеди,
Къучакълай сур таулары.
Аны ким да кёреди,
Ким да кермейди аны.

* * *

Сабийле уа уллудула,
Уллуладан уллудула

Ышана билиулери бла,
Ышару бериулери бла,
Къайгъыны бѣлюлери бла,
Кюп алып келиулери бла.

Биз этген кюйсюзлюклени,
Эссизлик, кѣлсюзлюклени
Унутуп къоюулары бла,
Таза, ачыкъ оюмлары бла

Сабийле уа уллудула,
Уллуладан уллудула.

* * *

... Къолларын
Учдула да кетдиле менден,
Суукъдан къачхан къанатлылача.
Къол аязларым
Къуппа-къуру...

Он бармагъым —
Он мудах жыр.
Он бармагъым —
Он мудах къыл.

* * *

Эрттенлик жауун терезеде
Жазгъанча ѳз жияуун,
Сагъышлы бетингде
Жазама мудахлыгъымы.

Арыгъан къанатлы
Кючден жетип къоннганды уясына,
Мен да алай келгенме санга,
Кюз артыча, къарт болуп.

СЁЗЛЕ

Эдуардас Межелайтисден

Сёзле
Жюрегимден бёртюп чыгдадыла.
Мен а кьол аязым бла
Тыяма аланы алларын.

Сёзле
Тохтамай барадыла
Бармакь араларым бла,
Къан баргъанлай.

МУДАХЛЫКЪ

Эдуардас Межелайтисден

Мудахлыкъ,
Ёсе келип, тау болду аллымда,
Тау...
Аны жеринден тепдирир
Кюч къайда!
Энди мен ол таудан ауаргъа керекме.

* * *

Эдуардас Межелайтисден

Хар аягъынг бахсан жерни
Алтын этерге
Нюзюрленип тургъанымлай,
Сени желлеринг
Мени алай сындырдыла,
Алай!

Ол игилигимден талып къалдым.
Ол игилигимден къалып къалдым.

ЧЫГЪАЙЫМ ЖОЛГЪА

Барайым да, элими
Къоз татыу этип тургъан
Хауасындан бир уртлап,
Алай чыгъайым жолгъа.

Алай чыгъайым жолгъа,
Къарасын манга алам,
Элими къоз татыулу
Хауасындан кюч ала!

* * *

СЮЙГЕН КЪЫЗЫ ЁЛГЕН ЖАШНЫ СЁЗЛЕРИ

О, кълалдым мен, бир зат да эталмай,
О, кълалдым мен, бир зат да айталмай.

Къалай кълалдым бир амал эталмай,
Сен жашап, жашнап туруп ючюннге?!
Мен санга этген жырым учады,
Жиляй учады жерни юсюнде.

Таула башында учады жырым,
Чыкългъан кюнню да къларангы эте.
Жаралы кълушха ушайды жырым,
Жер мудахлыгъын кесинде элте.

Ташны, агълачны кълармай кълалгъланма,
Жилямукъл тамычы бола толу айым.
Жыйылгълан халкълдан да уялмайын,
Мен сизни юйге жиляп барайым.

Жиляп барайым жолну узуну..
Кимле чыгъларла мени аллыма?
Манга келген кюн келмесин дейме
Къланлыма окълун, мени къланлыма.

* * *

Кълашларынгы да туйюп,
Алай сёлешдинг.
Айтчы, менден а, айтчы,
Сен не сёл эшитдинг?!

Сёллеринги шинжиле
Этдинг да, чачдың.
Ол сагълатда бетингден
Ариулукъл кълачды.

Мен а хайран башымы
Кюнюме атдым.
Кюн а, кълайгълыларымы
Кёлтюрмей, батды.

КЪАЛДЫ БЕТИНГ БЕТИМДЕ

Бюгюн тюшгенсе манга,
Гюллеге чыкъ тюшгенча.
Алай тюбедим санга,
Бир бек жарыкъ тюшгеча.

Чыкъ тюшгенча гюллеге,
Манга тюшюп къалдынг сен,
Жырын айта гюлмендинг,
Шауданынгдан къандым мен.

Сен кетдинг да, олсагъат
Сууукъ болду босагъам.
Кюн къалгъанча битимде,
Къалды бетинг бетимде.

АТА ЖУРТУМА

Зубер Тхагазитовдан

Сени аллынга ётсем,
Тырман этме, Ата журтум, манга,
Махтауну сюйгенледен
Кёреме да бу деп, къол жуума.
Аллынга уа жалан да
Жюрегинги къанлы душманнга
Бермез ючюн ётерме.
Сени жауунга — мен да жаума.

Артда къалсам а, мени
Санап къойма аман къоркъакъгъа,
Бу биргеме да хазна
Баралмаз деп, болма арсар да.
Сенден артда жалан да
Душман урмаз ючюн аркъангдан,
Къалкъан болуп къаллыкъма.
Алай ёледи бирде жыр да.

ЭР КИШИ ЖАШАУДАН КЕТЕДИ

Зубер Тхагазитовдан

Эр киши жашаудан кетеди.
Кечиледиле бар терс ишлери:
Кечгинлик бериледи ёлгеннге,
Кечгинлик бериледи ёлгеннге...

Юй бийчеси кечеди саякълыгъын,
Къызы кюйсюзлюгюн кечеди,
Хоншулары кечедиле гынттылыгъын,
Иште — оспарлыгъын кечедиле.

Кечгинлик бериледи ёлгеннге,
Кечгинлик бериледи ёлгеннге,
Туугъан жерин сатхан эсе уа,
Ёлгеннге да жокъду кечгинлик.

ТЫНГЫЛАУ

Сен да, мен да
Тюбюнде тюбешиучю терек
Бюгюн менден
Сени сурайды:
— Къайдады, къайдады? — дейди.
Ауур тынгылайма мен.

Сен да, мен да
Тюбюнде тюбешиучю терекден
Мен бюгюн
Сени сурайма:
— Къайдады, къайдады? — дейме.
Ауур тынгылайды терек.

Терекни тынгылауу,
Мени тынгылауум
Сууукъ этедиле кёкню мангылайын.

* * *

Кёзлеринг —
Мудах кёгюмю
Къарылгъачлары.

Учадыла ала,
Тангларымы
Эшиклерин кенг ача.

Кёзлеринг — къарылгъачларым.

АУРУЙ БАШЛАГЪАНДЫ КЕК

Ауруй башлагъанды кёк
Саутланы уундан.
Ичалмайын къалырбыз,
Жерибизни суундан.

Кёк алай ынчап турса,
Ана сютю бузулур.
Эшигибиз жабылып,
Саутла бузу урур.

Болмаз ючюн ол алай,
Болмаз, ючюн ол алай,
Адамла! Кёгюбюзню
Тутайыкъ биз тазалай!

Адамла! Кёгюбюзню
Багъайыкъ биз, багъайыкъ!
Мамырлыкъны терегин
Ары чыгып, салайыкъ!

Бизни бирлигибизден
Жылыу алып, кюч алып,
Ол терекде жулдузла
Ёсерикдиле. Аны

Жарыгъын а кёрюр да,
Уллу алам — жер шары,
Сабийлерин кёубулта,
Бир ырахат ышарыр.

* * *

Тиширыусуз юй кѳуралмаз,
Тиширыу — юйню чырагы.
Тиширыу болмайын кѳалса,
Билмейме кюнню чыгырын.

Сен тиширыу, сен анаса,
Ма олду кючюнг, тюзлюгюнг.
Жерни жарыта жанаса,
Чууакѳайлын турсун кѳгюнг!

ОКѳУУЧУМА

Шуѳхум, ачыкѳ айтайым:
Хар назму жазгыаным сайын,
Чыгыама кѳыйын жолума,
Кѳышха, жазгыа да жолугѳа.

Билмейме, арымай санла,
Жеталырмамы мен санга.

МИНГИ ТАУ

Бар тауларыбызны таууса.
(Ким кетди да, сени таууса?!)
Сен — бек деменгили таулуса.
«Биз жашарбыз, Минги тау турса!»—

Дей эдиле ата-бабала,
Бизни да ма алай юйрете.
Иги сѳзюбюзча, агѳара,
Сюелесе таулу юйледе.

*

ЖАШАУНУ УНУТХАН КЪОЛЛА

Биреу, агъачха кирип,
Ачыуланып, кюкюреп,

Къырады тереклени,
Елтюре тилеклерин...

Балта алай жютюдю,
Балта алай жетеди,

Терекге бата, бата...
Ойнайды кюйсюз балта.

Ауадыла бутакъла,
Таш-агъачны къучакълай...

... Балтаны тутхан къолла,
Жашауну унутхан къолла.

*

ЖАШАУУНГУ ЭТДИРМЕ КЮЛ

Хар бир инсан — манга байлыкъ,
Битеу дуния — мени юйюм.
Уллу жерни бир къыйыры
Жана эсе, мен да кюйдюм.

Сауутла кёп — олду ауруу...
Эс жый, адам, мудахды кюн!
Ётген къанлы отну унутуп,
Жашауунгу этдирме кюл!

КИТАП БЛА ҚҮОН

Сен китапны ачханлай,
Бетинге кюн тиеди.
Китап —
къарындашынгды,
Игиге ол төреди.

Китап кюннге ушайды,
Кюн да китапха ушаш.
Хар жерде да алайды,
Аны билген — иги жаш.

БАШЛАРЫ

Кюн — шауданды...	5
Къыйынды	6
Ыпчыкъ баланы тарыгъуу	7
Та журт бла ана тил	8
Къыралым — ата юйюм	9
Дам урлукъ себеди	10
Анг — тешикли къалач	11
Илек	12
Къанат къагъып кетедиле...	13
Кашау — кюрешди	14
Кешлейме	15
Анам — жарыкъ тауум	16
Анамы чакъырып келнгиз	19
Адам дуниядан кетсе	20
Урушдан къайтханны сёзлери	21
Драмда	22
Атым чабады	23
Туугъан жерибизге айтхан сёзюм	25
Галилео Галилей	37
Жангы жылыбыз жетип келеди	38
Хоншум	40
Акъ Суу элиме айтама	42
Чапыракъ бла таш	—
Жерде чабады жауун	43
Эри урушда жоюлгъан тиширыуну ауазы	44
Къонакъ келди юйюме	45
Май келгенди таулагъа	46
«Танг ата турады...»	47
Къайсын	48
Анасы къоюп кетген жашчыкъны сёзлери	52
Кюн тууушда	53
Эркинлик	54
Ана тилибиз	55
Хоншу бла халаллыкъ	56
Урлукъ бла уста	—
Тейри къылыч бла Минги тау	57